

UOT 33**KOMMERSİYA BANKLARININ DEPOZİT SİYASƏTİNİN
ƏHƏMİYYƏTİ VƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Səma Müşirəvan qızı HÜSEYNOVA

Qərbi Kaspi Universiteti
sema_huseynova_1988@mail.ru

XÜLASƏ

Kommersiya bankının depozit siyasəti aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir: iqtisadi baxımdan məqsədəuyğunluq, rəqabət qabiliyyəti, daxili ziddiyyətlərin olmaması. Depozit bank siyasətinin mahiyyətinə nəzər saldıqda, əmanət siyasətinin obyektləri və subyektləri, onun formalaşmasının real prinsipləri, depozit siyasətinin həddləri kimi məsələlərə toxunmaq lazımdır. Təcrübədə hər hansı bir kommersiya bankının depozit siyasətinə aşağıdakı elementlər daxildir: müştərilər, hökumət və kommersiya qurumları. Əmanət siyasəti kreditlərə müvəqqəti sərbəst vəsaitlərin yerləşdirilməsindən, o cümlədən kommersiya banklarının aktiv əməliyyatlarda istifadə üçün mövcud olan resurslardan səmərəli istifadə etmək imkanlarından faydalanmasına yönəlmişdir. Göstərilən tədbirlər çərçivəsində hər hansı bir bank istifadə olunan bütün növ əmanətlərin spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır. Depozit siyasətinin əsas xüsusiyyəti burda əməliyyatlarda təşəbbüs banka deyil, müştəriyə aiddir və buna görə də əməliyyatların tamamilə bank tərəfindən idarə edilməsi mümkün deyil.

Açar sözlər: depozit siyasəti, emissiya kredit siyasəti, tələb depozitləri, əmanətlər, kommersiya bankı, təcili əmanətlər.

ABSTRACT**IMPORTANCE AND FEATURES OF THE DEPOSIT POLICY OF
MY COMMERCIAL BANKS**

The deposit policy of a commercial bank must meet the following requirements; economic expediency; competitiveness; lack of internal contradictions. When looking at the essence of the deposit banking policy, it is necessary to touch upon such issues as the objects and subjects of the deposit policy, the real

principles of its formation, the boundaries of the deposit policy. In practice, the deposit policy of any commercial bank includes the following elements: customers, government and commercial entities. The savings policy is aimed at lending temporary free funds to creditors, as well as the ability of commercial banks to make efficient use of available resources for active operations. As part of these measures, any bank must take into account the specifics of all types of deposits used. The main feature of the deposit policy here is that the initiative in transactions does not belong to the bank, but to the customer, and therefore it is impossible to manage the operations entirely by the bank.

Keywords: deposit policy, issue credit policy, demand deposits, savings, commercial bank, urgent deposits.

РЕЗЮМЕ

ЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕННОСТИ ДЕПОЗИТНОЙ ПОЛИТИКИ МОИХ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Депозитная политика коммерческого банка должна соответствовать следующим требованиям; экономическая целесообразность; конкурентоспособность; отсутствие внутренних противоречий. Рассматривая суть депозитной банковской политики, необходимо затронуть такие вопросы, как объекты и субъекты депозитной политики, реальные принципы ее формирования, границы депозитной политики. На практике депозитная политика любого коммерческого банка включает в себя следующие элементы: клиенты, государственные и коммерческие учреждения. Сберегательная политика направлена на предоставление временно свободных денежных средств кредиторам, а также на способность коммерческих банков эффективно использовать имеющиеся ресурсы для активных операций. В рамках этих мер любой банк должен учитывать специфику всех типов используемых депозитов. Основной особенностью депозитной политики здесь является то, что инициатива в транзакциях принадлежит не банку, а клиенту, и поэтому невозможно полностью управлять операциями банка.

Ключевые слова: депозитная политика, эмиссионная кредитная политика, депозиты до востребования, сбережения, коммерческий банк, срочные депозиты.

Kommersiya banklarında vəsait cəlb etmək və sonrakı yerləşdirmə və həqiqi gəlir əldə etmək məqsədi ilə həyata keçirilən əməliyyatlar kommersiya bankının passiv əməliyyatları adlanır. Bu cür əməliyyatlara aid olmaq adətdir: fiziki

və hüquqi şəxslərin cari və hesablaşma hesablarına vəsait toplamaq, öz bank kapitalını formalaşdırmaq, banklararası kredit almaq, öz qiymətli kağızlarının verilməsi prosesi və s.

Yuxarıda göstərilən məlumatlara əsasən, passiv əməliyyatları şərti olaraq bölmək olar:

- emissiya (depozit deyil);
- depozit (banklararası kreditlərin alınması daxil olmaqla).

Kredit təşkilatlarının depozit əməliyyatları fiziki və hüquqi şəxslərin müəyyən müddətə və ya tələbə qoyulmuş əmanətlərə yönəldilmiş vəsaitlərinin, o cümlədən investisiya fəaliyyəti üçün kredit mənbəyi kimi istifadə edilməsi üçün əmanətçilərin hesablaşma hesablarındakı qalıqların cəlb edilməsinə yönəlmiş əməliyyatlardır.

Depozit (əmanət), müəyyən şərtlərlə saxlanması üçün həqiqi sahibi tərəfindən kredit təşkilatına verilən daxili və xarici valyutada ifadə olunan pul vəsaitlərini (həm nağd, həm də nağdsız hesablanmış) təmsil edir.

Dünya bank təcrübəsi çərçivəsində, adətən, "əmanət" termini əmanətçilərin kredit təşkilatına tələblərinin müəyyən bir siyahısının mövcudluğunu göstərən bank kitablarına giriş deməkdir, müştərilərin depozit etdikləri vəsait də ola bilər.

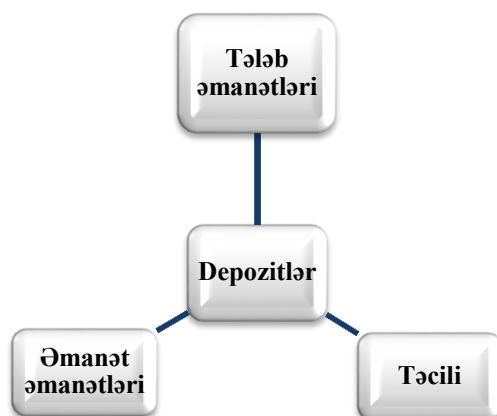
Dünya bank praktikası çərçivəsində, adətən əmanət termini əmanətçilərin kredit təşkilatına tələblərinin müəyyən bir siyahısının mövcudluğunu göstərən bank kitablarına daxil olmağı ifadə edir, bu da müştərilərin əmanət haqqında müqavilələr, sazişlər və öhdəliklər əsasında bankda depozit etdikləri pul ola bilər.

Yerli praktikada bank əmanətinə həm dar, həm də geniş baxıla bilər.

Geniş mənada bir əmanət, geri qaytarma öhdəliyi olan vəsaitin istifadəsi baxımından alıcının sərbəst olmasının şərtidir.

Dar mənada əmanət, müvəqqəti saxlanma və gəlir əldə etmək (təcili), ya da tələb əsasında və ya kredit müqaviləsində göstərilən müəyyən bir hala (şərti) qədər hüquqi və ya fiziki şəxslər tərəfindən kredit təşkilatı tərəfindən yerləşdirilmiş milli və ya xarici valyutadakı pullardır.

Depozit hesabları geniş çeşidə malikdir və onların təsnifatı əmanət mənbələri, geri qaytarılma dərəcəsi, məqsədi və s. kimi meyarlara əsaslanır.

Şek. 1.1. O. İ. Lavruşin metoduna görə yataqların təsnifatı.

Bir qayda olaraq, əmanətçilərin kateqoriyası və əmanətin kredit təşkilatının hesablarından çıxarılması forması əmanətlərin təsnifatı üçün meyar hesab olunur.

Əmanətçilərin kateqoriyalarına görə ayırmaq adətli dir:

- fiziki şəxslərin əmanətləri;
- hüquqi şəxslərin əmanətləri.

Çıxarma metoduna görə əmanətlər bölünür:

- tələb depozitləri (məhdudiyətsiz);
- təcili (vaxtı var);
- məcmu.

Tələb depozitləri kredit təşkilatına əvvəlcədən xəbərdar edilmədən əmanətçi tərəfindən istənilən vaxt ala bilən pul vəsaitləridir.

Bu vəziyyətdə hesablar açılır ki, həqiqi sahibləri kredit təşkilatında saxlanan pulları sərbəst xərcləyə və qəbul edə bilsinlər, o cümlədən hesablaşmalar və cari xərclərin ödənilməsi üçün.

Təcrübədə, vəsaitlərin mülkiyyətindən və xarakterindən asılı olaraq aşağıdakı kateqoriyalar üzrə təsnif edilə bilər:

- müxtəlif mülkiyyət formalı təşkilatlar və müəssisələrin cari, hesablaşma və büdcə hesablarında olan pul vəsaitləri;
- müxtəlif iqtisadi təyinatlı vəsaitlərin saxlanması üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi xarakterli hesablardakı vəsaitlər;
- kapital qoyuluşlarına yönəldilmiş və ayrı-ayrı hesablarda saxlanılan təşkilatların öz vəsaitləri;
- cari hesablaşmalar üçün vəsait;
- digər banklarla hesablaşmalar üçün nəzərdə tutulmuş müxbir hesablarda saxlanılan kredit qalıqları;
- yerli büdcələrə aid vəsaitlər;

- xarici kredit təşkilatlarının və müxbir bankların hesablarına qoyulan kredit qalıqları. Təşkilatlar və müəssisələr podratçılarla, təchizatçılarla, dövlət büdcəsi və büdcədən kənar vəsaitlərlə cari və hesablama hesablarından hesablaşmalarla əlaqəli digər zəruri ödəniş əməliyyatları, xərcləri ödəyir, habelə əmək haqqı və işgüzar səyahətçilərin pul ödəməsi üçün vəsait çıxara bilər.

Ayrıca, öz məhsullarımızın və xidmətlərin satışından əldə olunan gəlirlər bu hesablarda mütəmadi olaraq alınır, bu hesabların sahibi olan müxtəlif hüquqi şəxslərə digər ödənişlər edilir və təşkilatlar tərəfindən öz bank hesablarına köçürülmüş pul vəsaitləri kreditləşdirilir. Bundan əlavə, onların aldıqları kreditlərin məbləğləri, səhmdarların nizamnamə kapitalına qoyduqları məbləğlər və banklardan kreditlərdən istifadə üçün təşkilatlara ödədikləri əmanətlər üzrə faizlər, o cümlədən, nağd və nağdsız daxilolmalar, cərimələr və digər daxilolmalar, təşkilatların cari və hesab hesablarına köçürülə bilər. Təcrübədə tələb olunan əmanətlərə aşağıdakılar daxildir:

1. Bir müştəri ilə bütün bank əməliyyatlarını nəzərə alan vahid hesab olan müqavilə hesabı, bu hesabda bank kreditləri və sifarişlə bağlı bütün ödənişlər, digər tərəfdən isə hesabda depozitlər, köçürmələr, kredit vəsaitlərinin qaytarılması və s. Şəklində daxil olan vəsaitlər əks olunur. Bu cür hesablar xüsusi etibarın əlaməti olaraq yalnız etibarlı müştərilər, birinci dərəcəli borcalanlar üçün açılır.

2. Müxbir hesab - bu, yalnız dövlətin Mərkəzi Bankı və ya digər kredit təşkilatları tərəfindən kredit təşkilatları üçün nəzərdə tutulduğu üçün bir şəxs və ya təşkilat tərəfindən açılı bilməz.

3. Xüsusi kart hesabları, praktik olaraq, bir bank kartı sahibi tərəfindən açılır. Belə bir xüsusi kart hesabından vəsaitlərin istifadəsi müəyyən xərcləmə həddində (hesablama xarakterli bank kartları üçün) və ya kredit xətti sahibinə verilən kredit xətti (kredit plastik bank kartları üçün) çərçivəsində həyata keçirilir.

Bu əmanətlər qrupunun əsas üstünlüyü onların yüksək likvidlik dərəcəsidir. Sahibləri istənilən rahat vaxtda tələb hesablarına yataaraq pul xərcləyə bilərlər. Aşağıdakı nüanslar tələb olunan əmanətin xüsusiyyətlərinə aiddir:

- nağd pul yalnız hissə-hissə deyil, həm də tam həcmdə saxlanıla bilər və bu hesabdən nağd pul çıxarmaq mümkündür.

Bu əmanət növünün əsas çatışmazlıqlarına öz sahibləri üçün faiz ödəməməsi (və ya minimum faiz) daxildir, bank üçün bu, likvidliyi qorumaq üçün kifayət qədər yüksək əməliyyat ehtiyatına ehtiyac duyur.

Vaxt əmanətləri banklar tərəfindən müəyyən bir razılaşdırılmış müddətə cəlb olunan vəsaitlərdir. Xarici və daxili valyutadakı əmanətlərin bu növü müddətə görə təsnif edilə bilər: 3 aya qədər; 3-6 ay; 6-9 ay; 9-12 ay; 1 ildən çox.

Xüsusilə, aşağıdakı meyarlara görə təsnif edilə bilər:

- məbləği məhdud olmayan və ya minimum həddi olmayan əmanətlər;
- pulların birtərəfli çəkilməsini nəzərdə tutmayan bir əmanət;
- geri çevrilə bilən töhfə (birtərəfli ləğv etmə ehtimalı ilə);
- doldurma imkanı olmayan əmanət;
- tam müddət üçün sabit faiz dərəcəsi ilə;
- sabit faiz dərəcəsi ilə;
- mütərəqqi faiz dərəcəsi ilə;
- kapitallaşdırılmış əmanətlər, hesablanmış faizlərin miqdarı əsas əmanətin məbləğinə əlavə olunur.

Kommersiya bankı tərəfindən əmanətlərin cəlb edilməsi müddəti bir sıra səbəblərə görə ola bilər. Daha çox dərəcədə bu şərtlər tələb olunan ehtiyatların formalaşması ilə bağlı banklararası qanunvericiliyə bağlıdır, yəni borc ehtiyatlarının şərtlərindən asılı olaraq tələb olunan ehtiyat normalarının fərqlənməsi mövcuddursa, kredit təşkilatı ödənişlərin minimum standartlara uyğun aparılmasına imkan verən şərtləri seçir.

Kommersiya bankları tərəfindən aparılan aktiv əməliyyatların vaxtı müəyyən şərtlərin seçilməsinə böyük təsir göstərir. Həm də kredit təşkilatları tərəfindən pul qaynaqlarının cəlb edilməsi vaxtı cari pul bazarında mövcud meyllərdən və bazar tələbi və təklifindəki dəyişikliklərdən birbaşa asılıdır.

Müddətli əmanət sahibinin yalnız əvvəlcədən razılaşdırılmış müddət bitdikdən sonra istifadə edə bilməsi, öz pulunu kommersiya bankından erkən almağına mane olmur. Lakin bu vəziyyətdə müştəri əmanət üzrə faizlərinin bir hissəsini itirir. Kredit təşkilatı müvəqqəti əmanətlərin cəlb edilməsində maraqlıdır, çünki onlar yüksək dərəcədə sabitliyə malikdirlər və kommersiya bankına əmanətçilərin vəsaitlərini kifayət qədər uzun müddətə saxlamağa imkan verirlər. Yuxarıda göstərilən məlumatları araşdıraraq bir nəticəyə gələ bilərik ki, əmanətlər kommersiya bankının müştərilərinin müddətli əmanətləridir. Müştəri banka öz vəsaitini təklif etmir, yəni bank öz təşəbbüsü ilə resursları cəlb edir. Bu səbəbdən bank təcrübəsində bu vəsaitlər "cəlb edilmiş" adlanır. Bu cür pul qoymaq üçün bank müəyyən edilmiş faiz dərəcəsini ödəyir. Vaxtından asılı olaraq fərqləndirilə bilər. Ayrıca, sertifikatlar investorların növündən asılı olaraq aşağıdakı kateqoriyalara bölünə bilər:

- verilmiş üsulu ilə (seriya və ya birdəfəlik);
- qeydiyyat yolu ilə (daşıyıcı və ya qeydiyyatdan keçmiş).

Bu sertifikatlar yalnız təcili ola bilər. Onların faktiki geri alınması, göstərilən müddətdən sonra, bank hesablarına və ya digər əmanət növləri ilə nağdsız köçürmələr şəklində, fiziki şəxslərə, nağd pul köçürülə bilər.

Sertifikat verən kommersiya bankı bu sənədlərin verilməsi və dövriyyəsi üçün şərtləri müstəqil şəkildə inkişaf etdirməlidir.

Ödəmə müddəti bitdikdən sonra sertifikat sahibi onu köçürməli olduqları hesabın məcburi göstərilməsini göstərərək pula tələb edilməsi barədə ərizə ilə əlavə edilmiş banka təqdim etməlidir. Hüquqi şəxslərin sertifikatların geri alınmasından əldə olunan vəsait onların hesablaşma və ya müxbir hesablarına köçürülməlidir. Fiziki şəxslər göstərilən məbləği bankdakı cari hesablarına köçürməklə və ya nağd pul şəklində ala bilər. Sertifikatlar əmanət müqavilələri şəklində tərtib olunan müddətli depozitlər üzərində bir sıra əhəmiyyətli üstünlüklərə malikdir. Bu üstünlüklərə aşağıdakılar daxildir:

- daha çox maliyyə vasitəçisi, bunun sayəsində potensial investorların dairesini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirmək mümkündür;
- üçüncü tərəfə erkən satmaq imkanı.

Sertifikatlar verilməsi çərçivəsində kommersiya bankları tərəfindən həll olunan əsas vəzifələrə aşağıdakılar daxildir:

- resurs potensialını artırmaq üçün müvəqqəti sərbəst olan vəsaitlərin sürətli toplanması;
- dəqiq bir ödəmə və müəyyən bir gəlirlilik ilə öhdəliklər toplamaqla kommersiya təşkilatının likvidliyinin effektiv tənzimlənməsi;
- göstərilən xidmətlərin şaxələndirilməsi yolu ilə potensial müştəriləri cəlb etmək.

Əhəmiyyətli bir fakt, sertifikatın verilməsi prosesinin daha az rəsmiləşdirilməsidir, digər müqavilə öhdəlikləri məsələsini həll etmək əvəzinə daha səmərəlidir.

Bank sertifikatlarının çatışmazlıqlarına sertifikat verilməsi ilə bağlı artan xərclər daxildir. Bundan əlavə, potensial investor bu əmanətlərdən gəlir vergiyə cəlb edildiyini, tələb hesabları və müddətli depozitlərdən gəlirlər isə ondan tamamilə azad olduğunu başa düşməlidir.

Plastik bank kartları da vəsait toplamağın bir forması hesab edilə bilər. Belə bir kart yalnız xidmətlər və mallar üçün nağdsız ödənişlərin aparılması və nağd pulun alınması üçün nəzərdə tutulmuş ödəniş vasitəsidir.

Yığılmış əmanətlər, ümumiyyətlə, əhalinin pul qənaətinə yönəlmiş əmanətləridir. Adətən, onların şərtləri müddətli depozitlərin müddətindən çoxdur. Təcrübədə məcmu töhfələrin aşağıdakı növlərini ayırmaq adətlidir:

- qazanan qatqı (geyim, pul, qarışıq);
- mənzil töhfəsi;
- uşaqlara ünvanlı töhfə.

Ən ucuz bank mənbələri gündəlik istifadə üçün nəzərdə tutulmuş, müştərilərin cari və hesablaşma hesablarıdakı pul qalıqları hesab edilə bilər. Adətən

minimum faiz dərəcəsi var. Müddət əmanətləri kommersiya bankı üçün ən bahalı mənbələrdir.

Beləliklə, bir nəticəyə gələ bilərik ki, əhalinin və təsərrüfat subyektlərinin müvəqqəti əmanətləri aktiv xarakterli əməliyyatlar aparmaq üçün istifadə olunan kommersiya banklarının mənfəət əldə etməsində ən vacib amildir. Əmanətçilər üçün bir əmanət nağd puldan faiz dərəcəsi ilə fərqlənir.

Ədəbiyyat:

1. Məmmədov Z.F. Bank işi və e-bankçılıq. Bakı, 2003.
2. Abdullayev Ş., Əsgərova R. Bank işi. Bakı, 2010
3. Bağırov M. Bank işi. Bakı, 2003.
4. Bəşirov R.A. Bank işi. Dərs vəsaiti. Bakı, 2007.
5. İbrahimov Z. H. Qlobal maliyyə böhranı: səbəb və nəticələr //Maliyyə və uçot. 12. -2009.
6. İbrahimov Z. Pul, kredit və banklar (suallara cavab). Bakı, 2009.
7. Kərimov A. İbrahimov Z. Bank marketinqi və menecmenti. Bakı, 1996.
8. Беляев, В.А., Крупнов, Е.Л. Проблемы развития депозитных операций банка [Текст] / В.А. Беляев. - «Деньги и кредит», 2012. – 18-25 с.
9. Бабайцев, В.А. Решение экономических задач [Тест]: методическое пособие. / Бабайцев В.А. – М: Москва, 2012. -125 с.
10. Березина, Б.П., Крупнов Ю.В. О состоянии ресурсной базы коммерческих банков [Текст]/ Б.П. Березина. – М: «Деньги и кредит», 2015. – 15-28 с.
11. Березина, Б.П., Крупнов Ю.В. Проблемы развития депозитных операций банков [Текст]/ Б.П. Березина. – «Деньги и кредит», 2016. – 26-39 с.
12. Бор М.З., Пятенко В.В. Менеджмент банков: организация, стратегия, планирование [Текст]/ М.З. Бор. – М: ИКЦ «ДИС», 2013. – 288 с.